

Kraatarit, Herrojen Eeva ja eläimet

■ Anto Leikola

Luin kiinnostuneena Anssi Sinnemäen artikkelin Aleksis Kiven *Kihlauksesta* (*Tieteessä tapahtuu* 2/2012). Siitä tuli kohta ”nurinkäännetyn maailman” tuntu: näinkin voidaan kirjallisuutta ja sen maailmaa katsoa. Ainakin minulle ennen tuntematon näkökohta oli 1860-luvun puolivälissä tapahtunut muutos naisen asemassa, vaikka ehkä muutos ei ollut käytännössä kovinkaan suuri ja vaikka se ei Kiven lähipiiriä koskenutkaan.

Mutta kun Sinnemäki esittää, että kosijana näytelmässä on ehdottomasti Eeva, ei Aapeli, lukijassa herää vastaan väittämisen halu. Totta kyllä, kohta tarinan alussa oppipoika Jooseppi kertoo vieraaksi pyydetylle Eenokille Herrojen-Eevan lähettämästä kirjeestä, jossa Eeva ilmoittaa Aapelille, että hän on valmis saman tien tulemaan tämän aviopuolisoksi. Kosimakirjeeksi tämä tuntuu jotenkin oudolta. Jos kosinnasta olisi todella kysymys, pitäisi kai kosijan – tai kosijattaren – jotenkin tiedustella, onko toinen halukas kauppaan. Nyt näyttää pikemminkin siltä, että kosinta on tavalla tai toisella tehty jo aikaisemmin, kirjallisesti tai todennäköisemmin suullisesti; Eeva ja Aapelihan tunsivat toisensa vanhastaan, kuten näytelmässä myöhemmin käy ilmi. Kun tilanne on sitten kärjistynyt, Aapeli huokaa itsekseen: ”Minä, poika poloinen, rakastuin häneen vahvasti.” Onhan tietenkin olemassa rakkautta ensi silmäyksellä, mutta Aapelin rakastuminen vasta siinä vaiheessa, kun välit alkavat kärjistyä, ei vaikuta luonteelta. Paljon ilmeisemmältä tuntuu, että Aapeli oli rakastunut jo aikaisemmin, mistä sitten oli seurannut myös kosinta – ja rukkaset, jotka Eeva kirjeessään nyt peruutti. Ellei tällaista suhdetta olisi aikaisemmin ollut, olisi tuiki merkillistä, että Eeva, suututtuaan herroihinsa, olisi muutta

mutkitta valinnut juuri Aapelin uhrikseen. Kirjailija ei tosin tästä kerro, mutta hyvän kirjailijan ei tarvitsekaan kertoa kaikkea; jotain voi jättää lukijan pääteltäväksi. Aapeli oli ilmeisesti tavalla tai toisella varautunut kihlaukseen tai ainakin toivonut sitä, sillä hänellähän oli jo sormus valmiina. Ja ellei hän olisi jo aikaisemmin haaveillut Eevasta, hän tuskin olisi pelkästään tämän kirjeen takia pasteeraillut ympäriinsä ja valellut vielä yöllä päätään, aivoansa peläten.

Sinnemäen mielestä Eenokki on ottanut ”naittajan roolin”, kun Eevalla, itsenäisellä ihmisellä, ei ollut virallista naittajaa. Vaikka Eevan ikä ei käy ilmi, hän on varmasti yli 25-vuotias ja siis vuoden 1864 asetuksen mukaan täysivaltainen; muistamme, että hän oli Aapelin ollessa pikkupoikana paimenessa pehmittänyt tämän selän, ja niinpä hänen on täytyntä olla ainakin jonkin verran Aapelia vanhempi. Mutta naittajan rooli? Eikö Eenokin rooli ole pikemminkin puhemiehen, joskin hänen otteensa tuovat mieleen, että hän suorastaan leikkii rovestia lähtiessään ”liittämään yhteen kahta sielua”. Mikään ei koko näytelmässä houkuttele ajattelemaan Eenokkia Eevan naittajaksi. Ja miksi hän olisi sellaiseksi ryhtynytään, varsinkin kun hän alun perin on suhtautunut epäilevästi koko kihlausajatukseen?

Sinnemäki yrittää myös pelastaa Eevan moraalisen kunnian ja katsoo, että Eeva käyttää oikeuksiaan ja haluaa säilyttää arvokkuutensa. Siksi on väärin, että häntä haukutaan luntuksi, jopa portoksi ja huoraksi. Eevan ja herrojen suhteesta emme itse asiassa saa tietää muuta kuin, että hän on ”kahden naimattoman herran emännöitsijä, ja kuullaanpa hänen useinki mekastelevan heidän kanssaan”. Voimme tietenkin väittää, ettei Eevalla silti ollut intiimiä suhdetta kumpaankaan herraan, saati molempiin, mutta tämän väitteen Eeva

miltei itsekin kumoa, selittäessään mitä hänen palatessaan tapahtuisi: ”Ensin vähän pilkkaa herroilta, jota minä vastaan muutamalla kyyneleellä, ja ennen iltaa on yhteinen sydämmellinen ilomme korkealla katossa. Siinä se temppu.” Eevan oletettuun itsenäisyyteen ja arvokkuuteen näyttää liittyvän myös aikamoinen kynnisyys. Tuskin hän herrojaan rakastaa, mutta he tarjoavat hänelle elinkeinon, joka ei varmaankaan rajoitu pelkkään emännöitsijän työhön. Siksi nimitykset ”portto” ja ”huora” eivät hänen kohdallaan ole pois suljettuja, eikä hän itse tee elelläkään kunniallisuutensa todistamiseksi. Näyttö Eevan hau-reudesta jää puuttumaan, sanoo Sinnemäki, mutta epäsuoraa näyttöä, enemmänkin kuin pelkkiä kuulopuheita, siitä riittää, ja kuten Sinnemäkikin toteaa, Eeva ei myönnä eikä kiellä. Miten hän voikaan myöntää harrastaneensa seksuaalisia iloja herrojensa kanssa, mutta yhtä vaikea sitä olisi uskottavasti kieltääkään! Myös nimitystä ”luntu” Eevasta käytetään, mutta se on jo lievempi, sillä se esiintyy eräessä Eenokin puheenvuorossa lähes neutraalina ilmaisuna. On eri asia, mitä meidän moraalikäsitksemme Eevasta – ja hänen herroistaan – sanovat, sillä tärkeämpää on, mitä hänen kyläyhteisönsä virallinen luterilainen moraalilaini sanoi, ja tätä moraalilainia edustaa näytelmässä ennen kaikkea Eenokki papillisine äänenpaineineen.

Vielä pari huomiota. Sinnemäki näyttää pitävän Eevan itsenäisyyden osoituksena sitä, ettei hän suostu Aapelin paidanpesijäksi. Jos tarkkoja ollaan, niin Eeva ei mainitse paidanpesusta mitään, vaan Aapeli heittää sen esiin ohimennen heti ”kihlparin” tultua näyttämölle. Mutta mitä merkillistä tässä olisi? Jos Eeva on ryhtymässä kraatarin vaimoksi, niin paidanpesu kuuluu hänelle, kuten moni muukin asia, ”huhkaimen pesän” siivoamisesta alkaen. Emännäksihän Aapeli hänet ottaisi, eikä emännän työ eronne niin valtavasti emännöitsijän työstä. Ainakaan kirjailija ei anna vihjettäkään siihen suuntaan, että Eevalla olisi ollut herrojen luona pikkupii-koja palveluksessaan.

Sinnemäki ihmettelee myös kraatarien mie-

histä ”perhettä”. ”Ei liene sattuma sekään, että Kivi kutsuu Aapelin, Eenokin ja Joosepin muodostamaa yhteisöä perheeksi.” Itse en löytänyt sanaa ”perhe” muualta kuin Aapelin toivotuksesta ”Nyt, Eeva, käy uljaasti perheeni jäseneksi”. Eenokki, joka asuu muualla, on kyllä Aapelin ystävä, mutta hänen nimittämisenä perheenjäseneksi olisi kyllä perheen käsitteen aikamoista venyttämistä. Oppipoika Jooseppi voidaan paremmin lukea perheeseen, niin kuin ennen vanhaan oli tapana, jolloin ”perhe” tarkoitti suunnilleen samaa kuin ”huonekunta” tai yksinkertaisesti ”huone”. Joten Eevan toivottaminen perheen jäseneksi tarkoittaisi vain hänen astumistaan talonväen joukkoon.

Ja lopuksi: kuuluisassa kuvauksessaan naisen luonnosta Eenokki nimittää naista ”eläimeksi”, mikä on kovin närkästyttänyt Sinnemäkeä. Vanha kunnon *Nykysuomen sanakirja* antaa ”eläimelle” synonyymeiksi ”elävä, elukka, elikko, luontokappale”. Jos Eenokki olisi käyttänyt vaikkapa sanaa ”elävä” tai ”luontokappale” tai ”otus”, ei ehkä Sinnemäkikään olisi niin hämmentynyt. Samainen sanakirja mainitsee myös, että sanaa on käytetty ihmisen eläimellisyydestä ja ottaa vieläpä esimerkkilauseeksi Eenokin huokauksen. ”Eläin” ei vielä Kiven aikaan ollut täsmennyntä pelkästään eläintieteelliseen merkitykseensä, ja ”elävää” käytettiin sen rinnalla varsinkin ”pikku-elävistä” ja ”metsäelävistä”; esimerkiksi Magnus von Wright käytti päiväkirjassaan Tukholman Djurgårdenista omatekoista suomennosta ”Elävämaa”. Onhan jopa tällä vuosituhannella käyty keskustelua siitä, missä määrin ihminen on eläin, ja se, joka pitää ihmistä eläinlajina siinä kuin muitakin, voi pikemminkin tervehtiä kraatari Eenokkia edelläkävijänään. Ero on ehkä vain siinä, että nykyään jo mieskin hyväksytään eläimeksi, vaikka monta miestä on toki ennenkin vuosien varrella haukuttu elukaksi!

Kirjoittaja on Aleksis Kiven Seuran puheenjohtaja.